

Eponímia mèdica catalana.

Jeroni Estrany i Lacerna: la mascareta i el fonoscopi del Dr. Estrany, entre altres aportacions

Elena Guardiola, Josep-Eladi Baños

Facultat de Medicina. Universitat de Vic – Universitat Central de Catalunya. Vic; Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Barcelona.

Els epònims

Mascareta del Dr. Estrany. Mascareta per anestesiador, dissenyada per Jeroni Estrany¹, que presentava com a avantatges una facilitat més gran per canviar la gasa que la cobria i una millor ventilació, i, en ser de mida més petita, deixava al descobert una bona part del rostre del pacient, cosa que permetia un millor control de l'anestèsia².

Fonoscopi del Dr. Estrany. Tipus de fonendoscopi, ideat per Jeroni Estrany, de construcció senzilla i sòlida, de sensibilitat i condicions acústiques molt bones i molt manejable gràcies al seu petit volum, que permetia examinar el malalt amb facilitat³.

Jeroni Estrany i Lacerna, l'home

Jeroni (Geroni) Estrany i Lacerna (Figura 1) va néixer incidentalment a Cartagena el 24 de març de 1857⁴. Els seus pares eren catalans i, allà, el seu pare, Sever Estrany, dirigia una fàbrica tèxtil; més endavant, i després de passar per Martorell i Girona⁵, es traslladaren a Badalona, on Jeroni va fer els seus primers estudis. Influenciat pel seu mestre, Francesc Feliu (amb qui seguí mantenint una estreta relació fins a la seva mort), es decidí a estudiar ciències exactes a la Universitat de Barcelona⁵; però, després de cursar-ne dos anys, es matriculà a la Facultat de Medicina, on va ser alumne i es llicencià l'any 1881^{2,4-7}.

Es va establir a Barcelona, tot i que va exercir com a metge substituït durant un temps a Sant Celoni i a Vilamajor^{2,5,7}. Ben aviat (1882) va començar a col·laborar amb Miquel A. Fargas, al costat del qual romandria fins

FIGURA 1. Jeroni Estrany i Lacerna (1857-1918)

que Fargas va morir (Estrany va escriure una necrològica molt sentida a la seva memòria⁸). Amb ell va desenvolupar diverses funcions, si bé la més rellevant fou la de metge “anestesiador”, essent un dels pioners d'aquesta especialitat². Fargas va concedir una gran importància a l'anestèsia i va ser un dels primers cirurgians espanyols que va incorporar al seu equip un metge anestesiador (o cloroformitzador). Confiava plenament en Estrany⁴; això feia que pogués operar amb tranquil·litat sense haver-se de preocupar per com anava desenvolupant-se l'anestèsia en el pacient^{6,9} (Figura 2).

Com a anestesiador, Estrany va desenvolupar una tècnica personal, a més de dissenyar una mascareta específica (de la qual parlarem més endavant) i crear o modificar altres instruments per facilitar la pràctica quirúrgica (un trocar de traqueotomia, un tipus de fonendoscopi: el “fonoscopi”³, un aparell per a irrigacions contínues de les cavitats que supuraven, etc.)^{2,10}.

A la Clínica del Dr. Fargas, a més d'ocupar-se de l'anestèsia, feia també funcions d'electricista i portava les estadístiques de la policlínica^{4,6}.

Home extremadament intel·ligent i amb una gran curiositat intel·lectual i grans coneixements en matemàtiques, física, mecànica i electricitat, va desenvolupar també una intensa activitat en altres àrees mèdiques, com ara l'electrologia (la seva especialitat favorita⁵) i l'electroteràpia.

Correspondència: Elena Guardiola
Barcelona
Adreça electrònica: elenaguardiola.eg@gmail.com

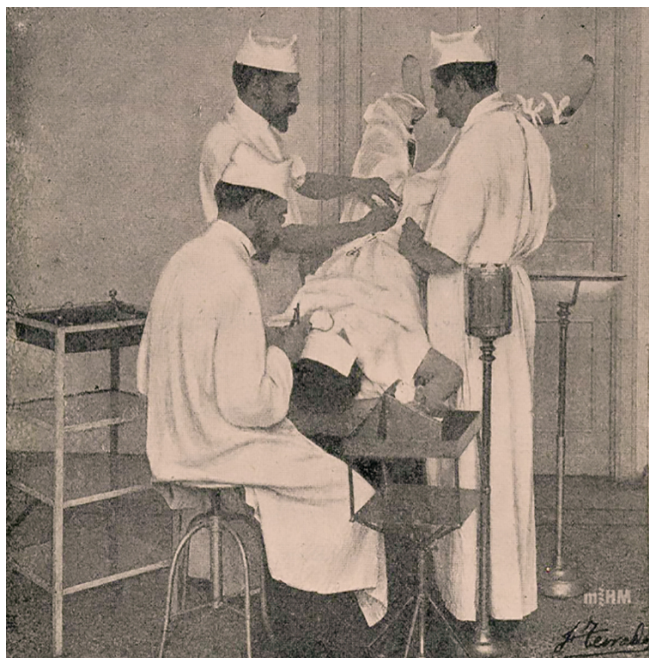

FIGURA 2. Jeroni Estrany, assegut, anestesiant en una intervenció amb Miquel A. Fargas, dret a l'esquerra, i Francesc Terrades, a la Clínica del Dr. Fargas de Barcelona (Font: Museu d'Història de la Medicina de Catalunya)

Sobre aquest tema va escriure un manual i va construir un gran nombre d'aparells per a aquestes especialitats⁵, en les quals destacà². Així, se'l considera el creador de l'especialitat d'electroteràpia.

Estrany va introduir la llum elèctrica als quiròfans per evitar incidents amb els gasos anestèsics¹⁰. Durant l'epidèmia de còlera de 1885 va ser metge del districte de la Barceloneta¹¹.

Entre les seves publicacions que, en relació amb la seva gran activitat, no van ser molt nombroses, cal destacar "Criterio sobre la anestèsia", article publicat l'any 1895 a *Anuario de la Clínica del Dr. Fargas*¹², on Estrany, després d'haver practicat més de 2.000 anestèsies, exposa la seva experiència i les seves teories sobre el mecanisme d'acció dels anestèsics i les alteracions que els fàrmacs anestèsics produeixen al cos, especialment a la sang i al sistema nerviós; les fases de l'anestèsia; i els diversos efectes adversos greus que es poden produir durant l'anestèsia^{2,4,6,12}. L'any 1903, Estrany ja comptabilitzava 5.000 anestèsies generals⁹.

L'any 1898, a l'anuari, que llavors s'anomenava *Anuario de la Clínica Privada del Dr. Fargas*¹, publicà un altre interessant treball, "La anestèsia en la clínica", on descrivia la seva tècnica, la medicació prèvia (morfina oral), la inducció anestèsica (amb cloroform) i el manteniment al quiròfan (amb cloroform i èter) fins la fase final (disminuint el cloroform i acabant amb l'èter). Descrivia també l'instrumental que emprava: un flascó comptagotes per al cloroform i un per a l'èter, una xeringa hipodèrmica (per si

calia emprar-la) i una mascareta dissenyada per ell mateix^{1,2,4,6}. En el mateix volum, Estrany va publicar un altre article de caire ben diferent, "Calefacción de la sala de operaciones"¹³, on explicava com s'havia de mantenir la temperatura al quiròfan emprant les noves estufes elèctriques; calculava, mitjançant diferents fórmules, quines característiques havia de tenir l'estufa i argumentava que eren les d'aquest tipus, i no les de gas o de carbó, les més adients.

Uns altres exemples dels amplis coneixements científics de Jeroni Estrany els trobem en els articles que publicà els anys 1908 i 1909 a *Anals de Medecina*, on feia una àmplia i detallada exposició, amb les darreres dades disponibles, sobre "Nou concepte del estat cinètic dels gasos"¹⁴, que es corresponien a la conferència inaugural que va pronunciar l'any 1908 a l'Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas^{4,5,6,15}; així com en la comunicació que va fer al Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana, l'any 1913, sobre "Nou mètode electroteràpic per medi de condensador", on, a més, elogiava el català com idioma científic⁶.

També va presentar diverses comunicacions en congressos internacionals d'electrologia i radiologia mèdiques⁵ i impartí nombroses conferències sobre temes relacionats amb l'electricitat, com ara "Las ondulaciones eléctricas y el organismo humano", el 19 d'abril de 1893 a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya¹⁶; també va fer presentacions amb diferents instruments originals seus d'electroteràpia¹⁷. Va formar part de les comissions organitzadora i executiva del Congrés Internacional d'Electrologia i Radiologia Mèdiques que es va dur a terme a Barcelona el mes de setembre de 1910¹⁸.

Estrany va publicar articles en altres revistes mèdiques i científiques, entre les quals *Gaceta Médica Catalana*, *Gaceta Sanitaria de Barcelona*, *Anuario de la Clínica Privada del Dr. Fargas* i *La Electricidad*. I també en diverses revistes de caire polític i d'ensenyament com *Metrala* (signava amb el pseudònim *Fidel*¹⁵), *Gent Nova*, *El Poble Català*, *Universitat Catalana*, *Joventut*, *La Renaixensa* i *Lo Camp de Tarragona*. Per alguns dels seus articles publicats en aquests dos darrers diaris va ser denunciat i, fins i tot, processat^{19,20}.

També va escriure diversos articles, alguns dels quals es publicaren a *La Vanguardia*, criticant les doctrines espiritistes i ocultistes, que estaven en voga a l'inici del segle XX, en els quals rebutjava completament l'espiritisme i la metapsíquica^{2,7,21,22}. Segons explica Salvat, quan Jeroni Estrany va morir es van trobar molts manuscrits, que no havia publicat i que, dissortadament, no es van arribar a publicar⁵.

Més enllà de la medicina: les matemàtiques, l'ensenyament i la política

Estrany no només es va limitar a exercir la medicina. Tenia moltes inquietuds i això va fer que hi dediqués molts esforços i destaqués en altres activitats.

Reconegut nacionalista i republicà, fou un incansable propagador del catalanisme¹⁵ a través de conferències i actes diversos en què va participar amb freqüència²³. Va militar i va presidir, de 1900 a 1902, l'Associació Democràtica Catalanista de Barcelona "Lo Sometent". Per altra banda, a Unió Catalanista va col·laborar estretament amb el seu president, Domènec Martí i Julià, també metge², essent membre diverses vegades de la seva Junta Permanent⁷. Fou president de l'Institut Obrer Català¹⁵.

Estrany va defensar, i en això també va ser pioner, l'ús del català com a idioma científic, formant part de diferents comissions que treballaven en el lèxic mèdic en català i essent dels primers en presentar comunicacions en català en reunions i congressos^{2,7,15}. El 1911 va presentar una comunicació en català al Congrés Internacional d'Electrologia i va ser molt discutit que ho fes, però el reglament del congrés no ho prohibia i es va avalar la decisió d'Estrany. L'any següent fou l'únic a presentar una comunicació en català al Congrés Espanyol d'Higiene Escolar¹⁵.

Defensor de la sardana, va donar diverses conferències sobre aquesta dansa, entre les quals "Càlcul dels repartiments de la sardana" al local del Foment Popular de la Sardana, l'any 1906²⁴. Sobre la sardana empordanesa publicà a Barcelona, uns anys abans, un fascicle: *Mètode gràfich aplicat al estudi de la sardana empordanesa*²⁵.

Per altra banda, va desenvolupar una intensa activitat en el món educatiu. Tal com explica Hervás², Estrany tenia uns "objectius ben definits: l'educació dels obrers, la vinculació de l'escola a l'evolució científica i la introducció de l'higienisme dins del món de l'escola".

En no poder dur a terme el projecte d'una Universitat Popular l'any 1904⁷ —que havia impulsat el 1901 com a president de "Lo Sometent"— a Barcelona, va fundar i presidir l'Institut Obrer Català i el Patronat d'Escoles de la Cooperativa Obrera Catalana (de la qual Estrany n'era també el president⁷), per tal que els fills dels obrers poguessin rebre una educació. Poc després, el 1906, va impulsar la creació de les Escoles Catalanes del districte VI (Figura 3), que finalment van incorporar els alumnes de l'Institut Obrer Català^{2,7}.

Aquesta escola, al carrer del Carme 107, a tocar de la plaça del Pedró, tenia també una altra fita: la millora física dels alumnes⁷. L'interès d'Estrany anava més enllà de l'adquisició de coneixements per part dels alumnes i, per tal de millorar la seva salut, introduí la gimnàstica sueca a les escoles. Les escoles tenien també un servei mèdic gratuït amb metges de medicina general i un oftalmòleg (Hermenegild Arruga), un odontòleg (Joan Carol), un dermatòleg (Joan Soterias) i un otòleg (Josep M. Gay de Montellà), que Estrany coordinava, a més de ser el responsable del gabinet de psicometria (Prat de la Riba li encarregà la fundació del primer gabinet psicotècnic de la Diputació de Barcelona⁷).

Per altra banda, Estrany elaborava abundant material

FIGURA 3. Les Escoles del Districte Sisè, amb seu al carrer del Carme cantonada amb la Plaça del Pedró, al Raval de Barcelona (Font: Arxiu Carles Hervás)

pedagògic (jocs per a alumnes de pàrvuls, etc.) així com llibres de text^{2,7}, entre els quals destaquen els dedicats a les ciències i les matemàtiques, com ara *Geometria objectiva*²⁶, publicat el 1908, una obra explicativa i rigorosa que planteja la geometria d'una manera pràctica i en la qual abunda el disseny i la construcció d'instruments i aparells que l'alumne havia de fer a classe, motiu pel qual se'l considera un precursor al nostre país de la utilització del taller-laboratori de matemàtiques²⁷.

Algunes de les seves idees pedagògiques les exposà al 1er Congrés Espanyol d'Higiene Escolar, que se celebrà l'any 1912, on va presentar una ponència, amb el títol "Fatiga psíquica. Procedimiento para determinarla y medirla"²⁸, sobre diferents mètodes per mesurar la fatiga escolar, i una comunicació amb les experiències de l'Institut Obrer Català i les escoles del Districte VI per aconseguir que els alumnes poguessin tenir la màxima atenció davant de les explicacions del mestre. Estrany hi va presentar també una sèrie de treballs duts a terme a les dues escoles, als quals els va ser concedida la medalla d'or del congrés⁷.

L'any següent, les escoles del districte segon i del districte sisè li van fer un homenatge ("una prueba del afecto y agradecimiento que sienten por el doctor don Jerónimo Estrany, por todo cuanto se esfuerza en elevar el valor moral é intelectual de las mencionadas 'Escoles'"): es va descobrir un retrat del doctor Estrany i se li lliurà un pergamí amb motiu de la distinció que se li havia concedit l'any anterior en la clausura del Congrés Espanyol d'Higiene Escolar²⁹. També va presentar una ponència sobre "Pedagogia ètica", al Congrés de Primera Ensenyança que va tenir lloc a Barcelona el gener de 1910³⁰. Per altra banda, l'any 1915 va publicar *Narciso Monturiol y la navegación submarina*³¹ i el 1917 col·laborà en l'obra d'A. Gilbert i P.

Carnot *Crenoterapia española, alemana, austríaca, inglesa, americana, etc.*¹⁵.

Entre les associacions i entitats de les quals va ser membre o president, en trobem tant de l'àrea mèdica com de l'ensenyament i la política: Centre Autonomista Fivaller³², Asilo-Casa de Lactancia y Cuna del carrer Hospital³³, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Centre Excursionista de Catalunya³⁴, Lliga d'Higiene Escolar, i Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya^{2,35}, a més de les que hem esmentat al llarg d'aquest article.

Jeroni Estrany va morir a Barcelona el mes de febrer de 1918². Segons senyalaven els que el van conèixer, seguia sempre honestament el camí que li senyalava la seva consciència i si quan visitava un malalt constatava que era molt pobre, quan arribava l'hora de cobrar-li la consulta, sempre al·legava que ja ho cobraria en una propera visita i, en acomiadar-se, li deixava, ben dissimuladament unes monedes^{7,36}. Quan va morir, tota la seva herència eren 25 pesetes, que guardava al calaix de la tauleta de nit⁷. Salvat⁵, que el coneixia bé, diu: "sempre l'havia conegut pobre, crec que sempre ho havia sigut i vull pensar que mai hauria pogut ésser ric, puix davant d'una necessitat per aixugar una pena era així mateix capaç de fer un miracle".

El 16 de juny de 1918 va tenir lloc una "velada necrològica" en memòria seva. La van organitzar una desena d'entitats i societats amb les que Estrany havia estat vinculat i hi van assistir els màxims representants de la Mancomunitat de Catalunya, de la Diputació i de l'Ajuntament. La Mancomunitat va lliurar un bust de bronze del doctor Estrany a les escoles del districte sisè^{37,38}. Quaranta anys més tard, el febrer de 1958, aquest bust va ser lliurat a la Junta de Museus de Barcelona³⁹.

Salvat, poc després de la seva mort, el defineix amb aquestes paraules⁵: "De costums morigeradas, de tracte afable i comunicatiu, sincer en les seves opinions, d'intel·ligència clara, inflexible amb els forts, senzill amb els febles, més que caritatiu, pròdig, d'una consciència recta i justa, d'una bondat sense fronteres. Així era el doctor Estrany".

La mascareta, el fonoscopi i altres aportacions del Dr. Estrany

La mascareta del Dr. Estrany

Jeroni Estrany, com hem comentat ja anteriorment, per anestesià emprava una mascareta que havia dissenyat ell mateix i que descrigué amb detall l'any 1898¹.

Carles Hervás, que ha estudiat a fons la història de l'anestèsia a Catalunya, diu²: "Aquest instrument, aportació personal d'Estrany, era d'un disseny semblant a la mascareta d'Esmarch, però, segons l'autor, oferia com a avantatges una facilitat més gran per canviar la gasa que la cobria i una millor ventilació, i, en ser de mida més petita, deixava al descobert una bona part del rostre del pacient,

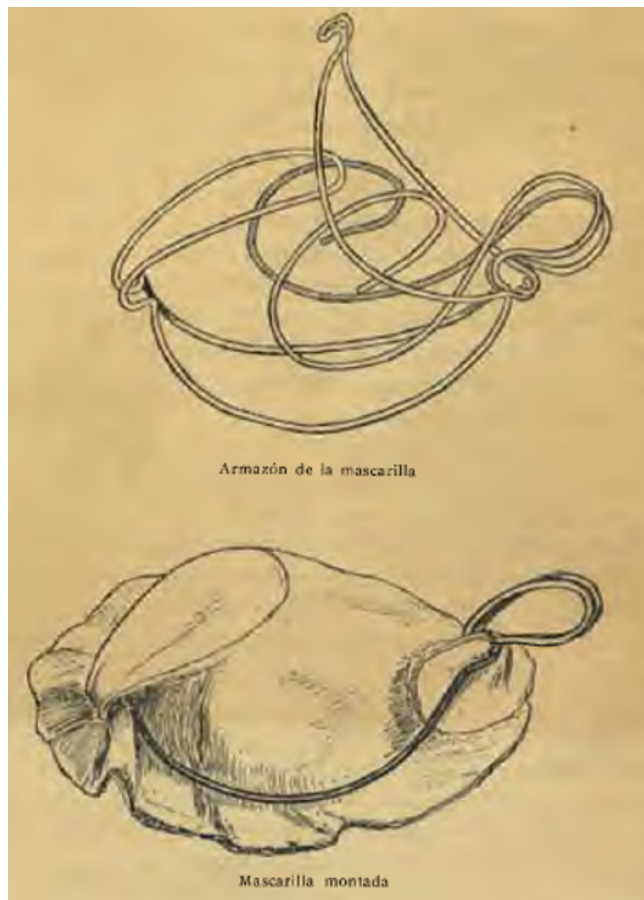

FIGURA 4. La mascareta del Dr. Estrany. Dibuixos inclosos a l'article publicat per J. Estrany al *Anuario de la Clínica Privada del Dr. Fargas* l'any 1898¹

cosa que permetia un millor control de l'anestèsia".

Estrany la va descriure amb tot detall l'any 1898, acompanyada de dos dibuixos (Figura 4), en un interessant treball, "La anestèsia en la clínica"¹. Aprofitem les seves pròpies paraules: "Esta mascarilla, que empleo desde hace algunos años [...] tiene un armazón de alambre de latón, formado por dos piezas, una que se adapta al mentón, á los carrillos y á la raíz de la nariz, limitando en su parte central una superficie ovalada y terminando por atrás en dos asas. La segunda pieza, hecha del mismo alambre, forma un arco sencillo que se adapta sobre la primera, fijándose en sus extremidades nasal y mentoniana". I segueix: "Para montarla tomo un trozo de gasa puesta en ocho dobleces, de unos 25 centímetros de lado, hago una cortadura en uno de sus lados, y por esta cortadura arrollo á la primera pieza de la montura, tomando como centro la base de las dos anillas ó asas; fijo la gasa con la segunda pieza y la recorto luego, dejando 2 centímetros más por toda la periferia de la montura. En esta mascarilla no uso ninguna tela impermeable y su forma se adapta tan exactamente al rostro que si el enfermo está tendido boca arri-

ba no hay necesidad de sujetarla.” Per acabar, destaca els avantatges d’aquesta nova mascareta: “facilidad de un cambio rápido de gasas, gran permeabilidad, seguridad de que el aire puede entrar siempre libremente en cantidad necesaria, puesto que el agente anestésico lo vierto tan sólo en el espacio central que antes he indicado, y así el aire atraviesa una gran parte de la mascarilla sin arrastrar vapores clorofórmicos; y, por fin, dejando al descubierto mucha porción del rostro, favorece en gran manera su continua exploración”. Aquesta mascareta es coneixeria amb el seu nom, tal com explica Salvat⁵: “[...] va idear alguns aparells per aquesta pràctica essent molt notable per la seva senzillesa i utilitat la *mascarilla* que porta son nom”.

Una d’aquestes mascaretes, que forma part del fons del doctor Carles Hervás, s’inclou a la Figura 5, i va formar part de l’exposició “De l’anestesiador a l’anestesiòleg. El desenvolupament de l’especialitat a Catalunya”, amb motiu de l’Any Marià de Vilar de Fontcuberta, que va tenir lloc al Col·legi de Metges de Barcelona de febrer de 2023 a març de 2024⁴⁰.

El fonoscopi del Dr. Estrany

Un altre dels aparells que Jeroni Estrany va idear, fou conegut com el “fonoscopi del Dr. Estrany” (Figura 6). Francesc Flotats, metge i secretari de redacció de *Gaceta Sanitaria de Barcelona*, els descriu detalladament en un article que publicà l’any 1897³. Després de descriure els diferents fonendoscòpis disponibles a l’època i les modificacions fetes per altres autors, se centra en el d’Estrany, que es coneix com a *fonoscopi* i que té com a objectiu “la transmisión de las ondas sonoras al centro de una membrana vibrante que adaptada á una caja sonora actúa sobre el aire que en ésta está encerrado, transmitiéndose las vibraciones aéreas al oído por medio de tubos flexibles de goma, terminados por olivas ó botones que cierran el conducto auditivo”. Segons Flotats, en comparació amb altres fonendoscòpis, com ara el de Bazzi-Bianchi, d’ús bastant estès: “el fonoscopio de nuestro amigo el Dr. Estrany aborda el problema con mayor decisión y valentía y lo resuelve de un modo más completo y acabado” i el valora dient: “estimamos el fonoscopio del Dr. Estrany, como el aparato que mayor, aceptación merece y que mejor cumple todas las condiciones apetecibles. Los distintos ejemplares que hemos ensayado, todos del mismo tipo, nos han dado siempre la misma potencia auditiva é igual pureza en los sonidos auscultados”. Acompanya el text d’un dibuix de l’aparell (Figura 6) i en descriu les característiques: “Consta de una caja sonora, cuya cara inferior lleva una membrana vibrante, fuertemente sujeta por medio de un aro que viene roscado á la caja; en el centro de la membrana tiene unido un botón de marfil, madera ó ebonita cuya forma aproximada es de un cono truncado de muy poca altura y su base inferior, de 25 milímetros de diámetro, es la que se ha de poner en inmediata relación con la super-

FIGURA 5. Mascaretes dissenyades per Jeroni Estrany (Font: Col·lecció Carles Hervás)

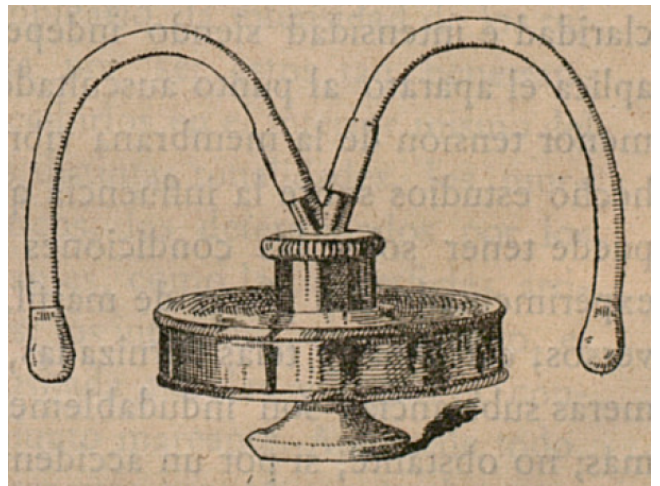

FIGURA 6. El fonoscopi del Dr. Estrany. Dibuix publicat a *Gaceta Sanitaria de Barcelona* l’any 1897³

fície del cuerpo que se desea explorar. La cara superior de la caja sonora recibe á rosca un cubillo con dos pequeños tubos, en los cuales enchufan los dos de goma flexible que van á los oídos; los botones terminales ó auriculares tienen una forma que se ajusta perfectamente al conducto auditivo cerrándolo por completo y por medio de un ligero acodamiento, se sostienen por sí solos sin necesidad de sujetarlos con las manos”. Flotats descriu les diferents proves i modificacions que ha fet Estrany abans d’arribar al disseny del model definitiu (tipus de membranes, pressió feta en auscultar, etc.) i destaca un altre dels avantatges: tant pot ser monoauricular com poliauricular (en aquest cas poden estar auscultant simultàniament diverses persones). També esmenta que n’han fet proves metges de l’Hospital de la Santa Creu i de la Facultat de Medicina (“con éxito completo toda clase de pruebas y ha merecido una perfecta sanción”), que destaquen que “Los ruidos in-

tratorácicos se perciben con una limpieza y una intensidad asombrosas: los más pequeños matices, los detalles más insignificantes se agrandan y aclaran; las lesiones de foco reducido pueden seguirse y limitarse sobre la caja torácica, dibujándose con toda facilidad sus contornos; de manera que con su auxilio es sumamente fácil el diagnóstico de las lesiones cardíacas, principalmente de las válvulas y la determinación de la presentación del feto en el útero”³. Després de detallar com s’han de dur a terme diferents auscultacions, Flotats³ conclou: “el fonoscopio del Dr. Estrany es un aparato de sencilla y sólida construcción, de una sensibilidad y condiciones acústicas muy excelentes, sumamente manejable por su poco volumen y que permite el examen del enfermo desde alguna distancia [...] Por todo lo expuesto recomendamos á nuestros estimados compañeros el uso de dicho instrumento, al propio tiempo que felicitamos entusiastas al Dr. Estrany por su nuevo invento”. Aquest aparell, que es va comercialitzar, consta en un catàleg d’instrumental quirúrgic d’un establiment barceloní^{5,41,42}.

Altres aportacions

A més de la mascareta i el fonoscopi, Estrany va dissenyar o modificar aparells molt diversos, entre els quals un model corregit de trocar de Jacolot i una llitera portàtil (Figura 7), regulable en alçada, que permetia transportar sense moviments bruscos els malalts prèviament anestesiats des del seu llit a la sala d’operacions.

Al primer número de l’*Anuario de la Clínica del Dr. Fargas* es descriu amb detall aquesta llitera⁴³: “A los enfermos se les evita la impresión moral que podría causarles la vista de los instrumentos y el aspecto de la sala. Por esto se les anestesia en la cama y luego se les traslada. Sirve á este objeto unas andas ó cama de ruedas con llanta de caucho, ideada por el Sr. Estrany. Un armazón ligero de hierro, formado por tiras de las llamadas de ángulo, desmontable y de fácil manejo, sostiene una lona fuerte, sobre la cual, sin colchón alguno, va acostado el enfermo. Un sistema de piezas articuladas deja la lona á la altura de la cama, á 60 centímetros, ó la levanta hasta 1 metro, que es la que tiene la mesa operatoria. Con esto se facilita en gran manera el traslado del enfermo, sin sacudidas ni movimientos bruscos. Esta cama rodada puede utilizarse como mesa de operaciones en las que se practican fuera de la casa, presentando entre otras ventajas la de poder bascular y dejar los pies ó la cabeza en declive, según convenga, lo cual no deja de aprovecharse en los casos de síncope. Podría muy bien elevarse en las operaciones que requieren la posición de Trendelenburg, con la cual las exploraciones intrapelvianas son fáciles en razón á la mejor iluminación del campo operatorio”⁴³.

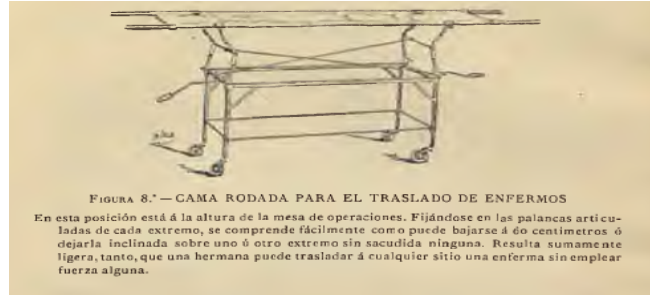

FIGURA 7. **Llitera portàtil, regulable en alçada, ideada per Jeroni Estrany. Permetia transportar sense moviments bruscos els malalts prèviament anestesiats des del seu llit a la sala d’operacions**⁴³

A la Clínica del Dr. Fargas, Estrany va construir un muntacàrregues especial, que comunicava directament el quiròfan amb el laboratori de desinfecció⁴³: “Como sirve de lazo de unión entre la sala de operaciones y el laboratorio de desinfección, algo, aunque sea poco, debe decirse del montacargas especial, ideado por el Sr. Estrany. Colocado dentro de una caja de mampostería y entre una guías o rieles, lo constituyen dos plataformas de cristal sostenidas por un armazón de hierro. Un doble juego de poleas y una cuerda sin fin con un contrapeso lo mueven indistintamente hacia arriba ó hacia abajo, y un escape manejado por medio de otra cuerda lo deja á la altura que se quiere. En seguida de practicada una operación se recogen los instrumentos, se carga con ellos el ascensor, cuya parte superior corresponde al laboratorio, y por el mismo camino vuelven más tarde quirúrgica y perfectamente limpios y encerrados en cajas de níquel y de cobre, dispuestos para ser de nuevo utilizados. Este ascensor debe prolongarse con el tiempo hasta el piso inferior, ó planta baja, para extender sus servicios á la sala antiséptica, en donde se practican muchas de las operaciones de menor empeño [...]”⁴³. En aquesta àrea, l’any 1901 Estrany va obtenir una patent d’invenció per a 20 anys: *Perfeccionamientos en ascensores eléctricos*⁴⁴.

En la biografia d’Estrany, Salvat⁵ inclou alguns altres aparells que, especifica, havia dissenyat i construït en el seu laboratori: “Entre molts altres no podem deixar d’esmentar un aparell per a obtenir l’aire ozonitzat al que havíem recorregut molts metges d’infants convensuts dels seus profitosos resultats en la tos ferina; un microfonendoscop dels més senzills i més practics, avui catalogat en les botigues d’instrumental mèdic, un acúmetre, un aparell per a la transfusió de la sang i molts electro-mèdics algun presentat en els Congressos de Medicina”.

Agraïments. Els autors volen mostrar el seu agraïment al Dr. Carles Hervás i Puyal, que els va apropar a la figura de Jeroni Estrany. També li agraeixen la revisió del manuscrit i els seus comentaris, així com la cessió d’algunes de les imatges que acompanyen aquest article.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Estrany J. La anestesia en la clínica. Anuario de la Clínica Privada del Dr. Fargas. 1898;4-6:18-28.
2. Hervás Puyal C. Els inicis d'una especialitat. Els primers metges "anestesiadors" de Catalunya: Marià de Vilar, Jeroni Estrany i Manuel Segalà. A: Bruguera M, Hervás C, ed. Dr. Marià de Vilar: de l'anestesiador a l'anestesiòleg. Barcelona: Col·legi de Metges de Barcelona; 2023. p. 33-45.
3. Flotats F. El fonoscopio del Dr. Estrany. Gaceta Sanitaria de Barcelona. 1897;9(8):281-6.
4. Hervás Puyal C. La anestesia en Cataluña. Historia y evolución (1847-1901). Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona; 1986.
5. Salvat-Espasa M. El Dr. G. Estrany. Anals de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya. 1918;12:181-99.
6. Hervás i Puyal C, Cahisa i Mur M. Los primeros médicos "anestesiadores" catalanes. Gimbernat. 1989;12:129-50.
7. Monés i Pujol-Busquets J. El Dr. Jeroni Estrany 1857-1918. Un badaloní pràcticament desconegut. Carrer dels Arbres. Revista Anuari del Museu de Badalona. 2003;14:7-18.
8. Estrany J, Miquel Fargas i Roca. A: La tasca de l'Hospital Clínic. Obra científic-social. Barcelona; 1935. p. 49 (Citada per Hervás i Cahisa⁶).
9. Franco Grande A, Cortés Laíño J, Díz Gómez JC, Álvarez Escudero J. Influencias de la anestesia y antisepsia sobre las primeras laparotomías ginecológicas. Notas históricas a propósito del 2º centenario de la introducción de la ovariectomía. Rev Esp Anestesiología Reanim. 2009;56:276-86.
10. Martínez Martínez L, Escudé Aixelà M. La medicina catalana. Un apunt biogràfic. Miquel Arcàngel Fargas i Roca. Gimbernat. 2006;46(**):159-76.
11. Distrito de la Barceloneta. La Vanguardia, 27 d'agost de 1885. p. 5.527.
12. Estrany J. Criterio sobre la anestesia. Anuario de la Clínica del Dr. Fargas. 1895;2-3:64-78.
13. Estrany J. Calefacción de la sala de operaciones. Anuario de la Clínica Privada del Dr. Fargas. 1898;4-6:56-9.
14. Estrany G. Nou concepte del estat cinètic dels gasos. Anals de Medicina. 1908;2:872-84 i 1909;3:13-30.
15. Calbet Camarasa JM, Montaña Buchaca D. Metges i farmacèutics catalanistes (1880-1906). Valls: Edicions Cossetània; 2001. p. 67.
16. Notas locales. La Vanguardia, 20 d'abril de 1893. p. 2.
17. Centros y sociedades. La Vanguardia, 20 d'abril de 1904. p. 3.
18. Notas locales. La Vanguardia, 24 de gener de 1909. p. 3.
19. Novas. Joventut, 21 d'agost de 1902. p. 551.
20. Novas. Joventut, 2 d'octubre de 1902. p. 647.
21. Mülberger A, Balltandre Pla M. Metapsychics in Spain: Acknowledging or questioning the marvelous? History of the Human Sciences. 2012;5(2).
22. Vilaplana Traviera E, Mülberger A. Espiritismo, metapsíquica y ciencia. Análisis de tres aportaciones catalanas de principios del siglo XX. Revista de Historia de la Psicología. 2003;25(3-4):477-88.
23. Notas locales. La Vanguardia, 19 de gener de 1902. p. 2.
24. Notas locales. La Vanguardia, 24 de novembre de 1906. p. 2.
25. Estrany J. Mètode gràfic aplicat al estudi de la sardana empordanesa. Barcelona: Tip "L'Avenc"; 1904.
26. Estrany J. Geometría objetiva. Barcelona: Editorial Gustavo Gili; 1908.
27. Núñez Espallargas JM, Servat Susagne J. Els llibres de text de matemàtiques en llengua catalana durant el període 1899-1938. Temps d'Educació. 1993;9(1er semestre):249-86.
28. Primer Congreso de Higiene Escolar. La Vanguardia, 10 d'abril de 1912. p. 4.
29. La Vanguardia, 1 de maig de 1913. p. 4.
30. Udina Sr. Congreso de Primera Enseñanza. Suplemento a la Escuela Moderna. 1910;20(1368):73.
31. Estrany J, Narciso Monturiol y la navegación submarina. Juicios críticos emitidos sobre los importantísimos trabajos realizados por este sabio inventor catalán, coleccionados por el Dr. Jerónimo Estrany. Barcelona: Gustavo Gili, editor; 1915.
32. Notas locales. La Vanguardia, 29 de desembre de 1904. p. 3.
33. La Junta directiva del Asilo-Casa de Lactancia y Cuna. La Vanguardia, 1 d'abril de 1905. p. 4.
34. Socis entrats del 1er de febrer fins al 31 de maig. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. 1891;1:4.
35. La Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña ha quedado constituida. La Vanguardia, 13 de desembre de 1908. p. 3.
36. Núñez i Roig J. Escolles del districte segon i sisè de Barcelona. Acció del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (Entitat Obrera). 1988 desembre;4:11.
37. Otras proposiciones. La Vanguardia, 13 de juny de 1918. p. 4.
38. La velada necrológica que en honor del doctor y pedagogo don Jerónimo Estrany y Lacerna... La Vanguardia, 14 de juny de 1918. p. 4.
39. Entrega a los museos de la Ciudad de los bustos de don Ramón Monegal y Nogués y don Jerónimo Estrany Lacerna. Hoja del Lunes, 17 de febrer de 1958. p. 5.
40. Col·legi de Metges de Barcelona. Exposició. Any Marià de Vilar de Fontcuberta. 1846-1923. De l'anestesiador a l'anestesiòleg. El desenvolupament de l'especialitat a Catalunya; 2023. Consultable a: <https://www.museudelamedicina.cat/pdf/anestesiador-mariadevilar-2023.pdf>. Accés el 24 de febrer de 2024.
41. Hervás Puyal C, Cahisa Mur M. Ciencia e industria: aportaciones de profesionales sanitarios y fabricantes de Cataluña al utillaje anestesiológico. Gimbernat. 1993;19:143-51.
42. Catálogo de Cirujía V. Tort y Matamala. Barcelona: Imp. Inglada & Compañía; 1911. p. 27.
43. J. E. Salas de operaciones y material. Anuario de la Clínica del Dr. Fargas. 1892;1:37-58.
44. Yesares Blanco R. Privilegios de invención concedidos en España durante el año 1901 en lo que se refiere a máquinas y aparatos eléctricos. Anuario de Electricidad para 1902. Madrid: Librería Editorial De Bailly-Bailliere é hijos; 1902. p. 250.